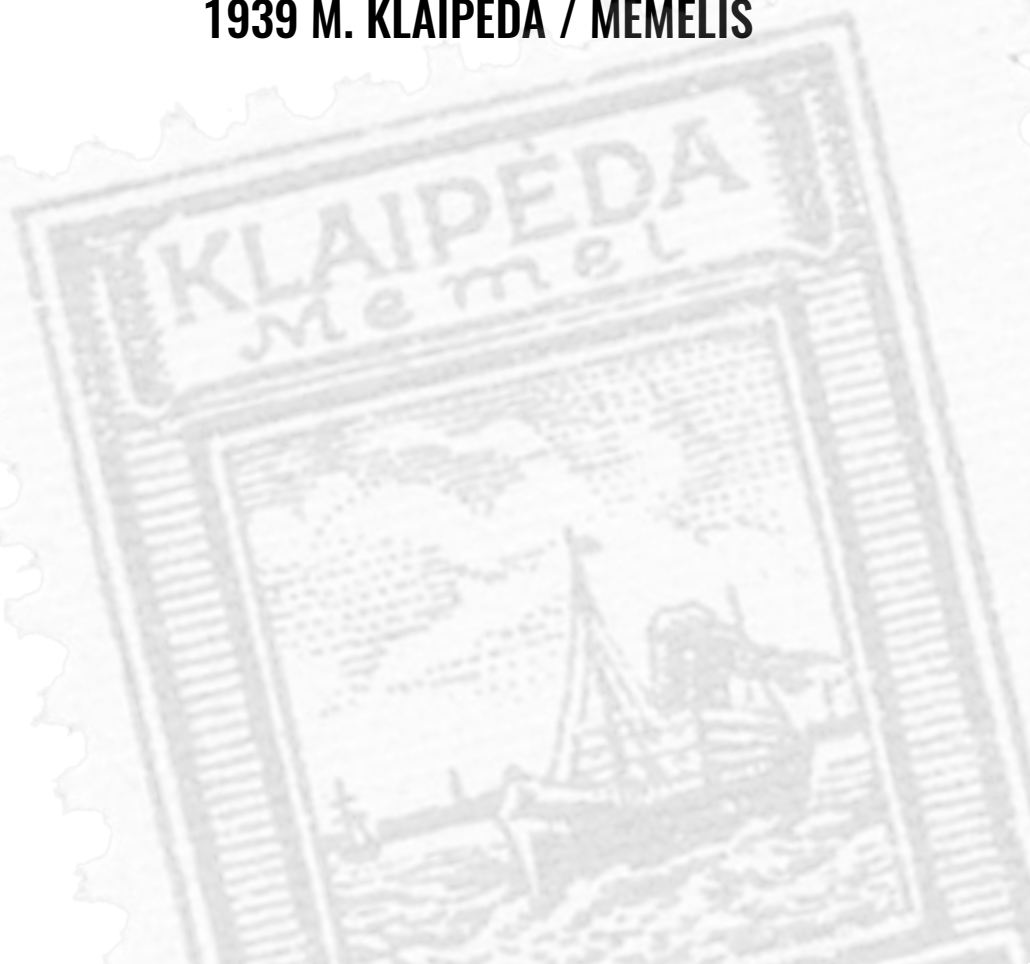

TURINYS

Leidyklos įžanga	5
Pratarmė	9
Pilietybė	11
1939 m. Klaipėda / Mėmelis	15
Vaikystė ir jaunystė	25
1939 m. kovas–rugpjūtis	37
1932 m.	55
Keturiolikmetis	63
1939 m. Žlugimas	71
1940 m.	81
1933 m.	89
1936 m.	109
1936–1937 m.	119
1937 m. vasara. Lietuva	131
1938 m.	141
1939 m. ruduo	157
Eriko Pempės istorija	161

1939 M. KLAIPĖDA / MĒMELIS

Abiejose gatvės pusėse susidariusi milžiniška minia stūmė Egoną į priekį, link Liepojos gatvės. Jis norėjo pasiekti Turgaus aikštę, kaip ir visi kiti. Po vienuolikos. Labai šilta, nors dabar 1939 m. kovo 23-ioji.

Visi susibūrė tik vieno – pamatyti fiurerį. Egonas troško išvysti Hitlerį, viso šio sujudimo kaltininką, turintį pasirodyti lygiai 12 val. miesto teatro balkone. Egonas stabtelėjo tarpduryje pasiklausyti naujutėlėmis uniformomis vilkinčių Hitlerjugendo narių. „Jie vadovaujasi savo pačių taisyklėmis, – pagalvojo. – Visi nepriekaištingai ištreniruoti. Turbūt per sieną atkako traukiniais.“

– Žengte marš! – sušuko prakaituotas, nekantrus vyras iš SA*, įsispraudęs į jam per siaurą uniformą.

– Hande aus dem Taschen! Ištraukt rankas iš kišenių! – suriko jis vėl kažkam, stovinčiam priešais. „O ką tavo paties rankos veikia kišenėse?“ – pagalvojo Egonas.

Judėdamas kartu su nekantria minia jis pastebėjo, kad kas antrame, kai kur kas trečiame antrojo aukšto lange pasirodydavo veidai, nužvelgiantys

* Nacių partijos smogikų būriai, dar vadinti rudmarškinais. SA trumpinys iš *Sturmabteilung* (red. past.)

A. Hitlerio apsilankymas Klaipėdoje (Mėmelyje). Virš išrikiuotų jūreivių ir džiūgaujančių žmonių matyti plakatas „Šis kraštas visada liks vokiškas!“.

minią kitoje gatvės pusėje. Keliuose didesniuose languose buvo galima pamatyti figūras, vilkinčias civiliais drabužiais. „Jie tikrai meistriškai valdo minią.“

Priėjus tiltą per Danės upę, Egonas buvo priverstas sustoti, nes žmonių vis daugėjo.

– Eikite! – šaukė reguliuotojai, kurių balsai aidėjo per visą gatvę.

Štai ir Turgaus aikštė. Už virvėmis apjuosto perimetro kone sausakimša. Čia kalbės Hitleris. Iš visų langų žvelgė veidai be jokios išraiškos. Egonas dairėsi, kur pasilypėti, kad geriau matytų. Atsistojo prie moters, kurią pažinojo mokydamasis. „Martai jau turbūt beveik trisdešimt, – pagalvojo. – Ji vis tiek atrodo patraukliai, vilkėdama bavarišką suknelę su trumpa siuvinėta liemene.“

Minia abiejose pusėse sustojo kaip įbesta. Beveik visą gatvės vidurį užėmė žygiuojantys kareiviai. Hitlerjugendas, rudmarškiniai SA, juodmarškiniai SS. „Negali būti, – mąstė Egonas, – kad visi jie suvažiavo iš Memelando*. Tikriausiai atvyko iš kitur.“

Siena su Vokietija buvo atidaryta nuo ankstyvo ryto. Virvėmis aptverto ploto viduje orkestras grojo maršus. Jau vidurdienis, laukti liko nebedaug. Vis garsėjantys šūksniai sklido iš visų pakampių. „Turbūt tuoj pasirodys Hitleris“. „Sieg Heil! Tegyvuoja pergalė!“ „Wir danken unserem Fuhrer! Dėkojame mūsų fiureriui!“ – tarsi pagal nematomą komandą nuskambėdavo kas dvi tris minutes. Visų rankos pakilo į viršų.

Štai ir jis, Hitleris, stovi savo šarvuotame automobilyje, važiuojančiame gatvės viduriu. Iš šonų šiek tiek atsilikę jį lydi dar du automobiliai. Juodas, rudas, kariškai pilkas – visi keturviečiai. Hitlerio kairė ranka padėta ant priekinio stiklo briaunos,

* Klaipėdos kraštas (vert. past.).

dešinė saliotuoja. Fiureris nesišypso, nemojuoja miniai.

„Puikiai surepetuota vado laikysena“, – mąstė Egonas.

Nesuprato tik vieno: kodėl Hitlerio kepurė taip užtraukta ant akių. Atrodė, dėl jos fiureris užverčia galvą, kad geriau matytų minią. „Tikriausiai taip ir turi būti. Matyt, po Hitlerio rudos kepurės medžiaga įtaisyta plieninė kaktos apsauga. Jam rodytis viešumoje gali būti pavojinga. Štai kodėl netoliese esant fiureriui draudžiama laikyti rankas kišenėse.“ Egono mintis šiurkščiai nutraukė kažkieno šūksnis:

– Laikykit rankas iškėlę!

Fiureris su palyda eina pro garbės sargybą. Klaipėda.

1939 m. kovo 23 d.

A. Hitleris kreipiasi į susirinkusiuosius iš Klaipėdos teatro balkono. 1939 m. kovo 23 d.

Šalimais stovintis vyras piktai pagriebė Egoną už dešinės rankos ir ją pakėlė.

– Viskas gerai, laikau, – šyptelėjo jam Egonas.

Hitleris važiavo lėtai. „Sieg Heil!“ ir „Dėkojame mūsų fiureriui!“ choras tilo. Iš pradžių Egonas bandė stumtis į priekį, bet galiausiai nejausdamas jokie entuziazmo pasislinko atgal. Veiksmas balkone jau buvo prasidėjęs. Hitleris kalbėjo kapotai, su pauzėmis, per kurias masės galėjo skanduoti „Dėkojame mūsų fiureriui“. Labiausiai Egono dėmesį atkreipė tai, kad Hitleris niekada nevartojo žodžio „mes“, visada tik „aš“. „Tikriausiai tai absoliutaus lyderio savybė“, – susimąstė jis.

Po to nuskambėjo Vokietijos himnas ir Horsto Veselio* daina. Egono ranka pareigingai iškelta, aplinkinių reakcija – nuspėjama. Himną jis mokėjo puikiai, išmoko dar pradinėje mokykloje. Horsto Veselio dainos melodija buvo primityvi.

Egonas prisiminė jaunystę, kai kartais tekdavo parlydėti šnapso išgėrusį tėvą iš užeigos. Tėvas vis traukdavo tą pačią melodiją! „Es wollt ein Mann nach zeiner Heimacht reisen“ („Vyras trokšta sugrįžti į tėvynę“). Rodos, tai buvo 1918 metais pasibaigusio karo rauda. Egono tėvas kovojo tame kare. „Nejau partijos nariai nesugebėjo rasti geresnės melodijos už šį girtuoklio virkavimą Horstui Veseliui atminti? Ko gero, jį sukūrė Miunchene prisi- liuobę alaus“, – pagalvojo. Išvargintas dvi valandas trukusio stumdymosi alkūnėmis, Egonas patraukė namo.

Giruliai, arba Fiorsterai (vok. *Försterei*), priklausomai nuo to, lietuviškai vadinti ar vokiškai, buvo vos už penkiolikos minučių kelio traukiniu nuo Klaipėdos stoties. Viržynai, netoliese gražus paplūdimys, plati ir rami gatvė. Žiemą čia buvo miegamasis rajonas, o vasarą – kurortas.

Egonas stabtelėjo prie sodelio vartų, kur nuomojosi kambarį. Kitapus gatvės stūksojo pono Bertulio namas, apkaltas vis dar naujai nubeuotomis dailylentėmis. Vienas geresnių namų visoje apylinkėje.

* Horsto Veselio daina (*Host Wessel Lied*) – nacionalsocialistų partijos himnas, skirtas žuvusiam SA smogikui Horstui Wesseliui paminėti (red. past.).

– Sveiki, – pasisveikino Egonas lietuviškai.

– Heil Hitler! – atsakė Bertulis.

Egonas apstulbo. Bertulis buvo žinomas žmogus, vadovavęs Klaipėdos vyrų ir mišriems chorams. Šie chorai stengėsi išsaugoti lietuvišką kultūrą, dainas, kalbą.

– Žadi čia ir likti? – paklausė Bertulis.

– Dar nežinau. Šiandien gatvėse nemačiau nė vieno lietuvio.

– Mes klausėmės Hitlerio kalbos namuose.

Bertulis vis dar žvelgė į Egoną gana atsargiai.

Egonas sėdėjo prie rašomojo stalo savo viengungio kambarėlyje. Atvertė paskutinį Alfredo Vierkandto sociologijos tomą. Pastarąsias kelias savaites jis gilinosi į šio sociologo išvadas apie tai, koks didelis skirtumas tarp asmens elgesio, kai tas asmuo yra vienumoje ir kai atsiduria neprognozuojamoje minioje.

Masinė isterija geba palaužti logiškai mąstančią žmogų, jis pajunta laimę, troškimą elgtis kaip minia. Egonas vėl prisiminė Martą, pakelta ranka sveikinančią Hitlerį, o paskui įsispoksojo į suomių bėgiko Paavo Nurmi, keturis kartus iš eilės olimpinių žaidynių nugalėtojo, nuotrauką, kabančią ant sienos. Žmonių minioje Egonas nesijautė jaukiai. Nesvarbu, kraštiečių ar svetimšalių. Atsivertė dienoraštį, kurį pradėjo rašyti būdamas šešiolikos.

„1939 m. kovo 23 d. Šį ketvirtadienį tikriausiai atsiminsiu amžinai. Aštuntą valandą surengtas

Trečiojo reicho fiureris spaudžia ranką Klaipėdos krašto nacių lyderiui Ernstui Neumannui. 1939 m. kovo 23 d.

skubus susirinkimas, kuriame dalyvavo direktorius dr. Trukanas ir maždaug 20 mokytojų. Praeitą naktį Klaipėdos kraštas, tenkinant vokiečių ultimatumą, atiduotas Vokietijai. Buvome sutarę, kad vyriausių klasių moksleiviai mokslus baigs dviem savaitėmis anksčiau. Pavardėmis šaukėme vieną po kito, vertinome, tvirtinome. Prieš pat devynias su trenksmu atsidarė durys, pasipylė garsūs keiksmai. „Raus, raus ihr Shweine! Lauk, kiaulės!“ – klykė įsi-brovėlių vadas.

Tiems, kurie kilo nuo kėdžių per lėtai, jos buvo išspirtos iš po sėdynių. Bandžiau pagriebti odinį

krepšį su „Zeiss“ firmos fotoaparatu. „Kamera liks čia“, – įsakmiai sulojo įsibrovėlis. Mėginome išeiti tvarkingai, tačiau stumdymų neišvengėme. „Mes juk einam!“ – sušukau. Kažkas trenkė man kumščiu. Storapilvis rudmarškinis stumtelėjo dar kartą, ranka grabinėdamas ginklo dėklą. Vos loštelėjus atgal, į krūtinę vėl smogė kumštis. Klupinėdamasėjau kartu su kitais.

Mokyklos kiemelyje dr. Trukanui pasisiūliau pamėginti gauti paliktų daiktų sąrašą, kad vėliau galėtume juos atgauti. Priešais mokyklą stovintis sargybinis, Vermachto kareivis, nurodė eiti į viešbutį „Viktoria“ pas tokį ir tokį kapitoną. 10.30 val. grįžau su dokumentu, leidžiančiu grįžti į mokyklą ir atsiimti daiktus. Surūgęs rudmarškinis sekė iš paskos.

Savo krepšį radau, bet fotoaparato jame nebebuvo. Biologijos mokytojo fotoaparatas taip pat dingęs. Odinio krepšio siūlės išdraskytos, kitų – taip pat. Dar pasigedau amerikietišku sportinių batelių ir sportinės aprangos, liko tik rankšluostis. Išėjome tylomis. Panašu, kad buvome „legaliai“ apiplėšti.